

Anna Mirska-Czerwińska

Kierowniczka działu Kultura i Media Centrum Edukacji Obywatelskiej, koordynatorka projektu FilMOTEKA Szkolna. Akcja!, autorka kursów, szkoleń, materiałów z zakresu edukacji filmowej.

Biblioteka XXI wieku

Biblioteki zaczynają ożywać, otwierają się na ludzi, na ich potrzebę bycia ze sobą, współdziałania, spotkania. Prócz coraz bogatszego katalogu lektur proponują ciekawą ofertę zajęć i programów dla wszystkich grup wiekowych. W bibliotece można zajrzeć do internetu, poszukać ofert pracy, nauczyć się sporządzać domowy budżet czy znaleźć poradę prawną. W wielu mniejszych miejscowościach to biblioteka staje się miejscem życia lokalnego. Spełnia także rolę swoistego centrum kultury tam, gdzie brakuje kin, domów kultury i teatrów. To tu dzieci przychodzą na zajęcia artystyczne, a seniorzy mogą uczestniczyć w spotkaniach animacyjnych. W wielu miejscach w Polsce biblioteka jest jedyną przestrzenią nieskomercjalizowaną, otwartą dla wszystkich.

Zmienia się także powoli rola samego bibliotekarza, który zamiast odgradzać się od czytelnika, wychodzi mu naprzeciw. Uczestnicząc w licznych szkoleniach, podnosi swoje kompetencje i poznaje zupełnie nowe dziedziny aktywności. Umie zorganizować wystawę, przygotować święto książki, uczestniczy w nocy bibliotek. Coraz częściej także staje się pedagogiem i animatorem kultury, prowadzi zajęcia i spotkania dla dzieci i młodzieży.

Jak się okazuje, to biblioteki – zarówno publiczne, jak i szkolne – mogą aktywnie uczestniczyć w procesie edukacji dorosłych i młodzieży. Łączą bowiem w sobie dwie funkcje. Z jednej strony są miejscem indywidualnej nauki, a z drugiej miejscem spotkań, wymiany myśli i doświadczeń. Dlatego stają się naturalną przestrzenią edukacji nieformalnej, gdzie osoby, które zwykle nie uczestniczą w procesie edukacyjnym, mogą zostać wdrożone do indywidualnego studiowania, obcowania z kulturą i sztuką.

Film w bibliotece

Edukacja filmowa na stałe zagościła już w szkołach. Wraz z nową podstawą programową, rozwojem narzędzi TIK, wprowadzaniem systemowych programów takich jak FilMOTEKA Szkolna, zajęcia z filmem są elementem obowiązkowym codziennej pracy dydaktycznej. Edukacja filmowa nie jest już

postrzegana jako domena nauczycieli przedmiotów humanistycznych. Film jako narzędzie pracy doceniają poloniści, historycy, ale także szkolni pedagodzy czy nauczyciele etyki. Z filmu korzystają nauczyciele przyrody, geografii i fizyki, którzy za jego pomocą ukazują zjawiska naturalne. Materiały audiowizualne są także podstawowym narzędziem pracy na językach obcych.

Film w naturalny sposób pojawia się także w bibliotekach – tych szkolnych i publicznych. Wiele bibliotek od lat prowadzi rozbudowane mediateki i stale poszerza swoje zbiory. To tu trafił także pakiet Filmoteki Szkolnej – obszerna paczka 55 filmów, ułożonych w 26 tematów zajęć. Bibliotekarze stali się swoistymi opiekunami i strażnikami zbiorów. Oczekuje się jednak od nich coraz więcej. Nie chodzi tylko o powiększanie bibliotecznych zbiorów filmowych, choć to oczywiście też ważne, ale o promocję pozytywnej mody na film, autentyczne działania spełniające ustawową misję. W zakres działań mogą wchodzić zajęcia edukacyjne, niezwykle atrakcyjne dla uczniów i dorosłych. Cykliczne spotkania z filmem, lekcje wychowawcze i prowadzenie działalności szkolnych/bibliotecznych klubów filmowych.

Bibliotekarze, szukając miejsca w szkole czy poszukując kolejnych propozycji dla swojej placówki, mogą skorzystać z filmu jako narzędzia w walce o uwagę odbiorców. Ciekawy tytuł, intrygujący temat zajęć, niebanalne wydarzenie zorganizowane wokół kina to atrakcje, które mogą wygrać na rynku z innymi ofertami.

Biblioteki szkolne mają służyć nie tylko realizacji podstawy programowej, ale też edukacji kulturalnej. Biblioteka, w której można wypożyczyć tylko szkolną lekturę czy podręcznik, nie spełnia swoich ustawowych powinności. Edukacja filmowa jest atrakcyjnym i pożytecznym dla uczniów, stosunkowo łatwym do zrealizowania dla bibliotekarza pomysłem na wywiązanie się z tego obowiązku. Można ją przeprowadzać w ramach klubów filmowych i nielubianych zastępstw. Pomocne w tym będą audiowizualne zbiory biblioteki, dlatego warto w nie inwestować. Odpowiednio wyposażona filmoteka w szkole ułatwia też pracę nauczycielom, wychowawcom, pedagogom. Dobry pomysł na szeroko pojętą edukację kulturalną biblioteki poprawia jej wizerunek, a samych bibliotekarzy może uchronić przed wypaleniem zawodowym – Tomasz Sowiński, bibliotekarz w Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym Towarzystwa Szkolnego im. M. Reja w Bielsku-Białej.

Film w bibliotece – jak to zrobić?

Sposobów na działania z filmem w bibliotece jest bardzo wiele. Warto zacząć od małych kroczków, by później poszerzać swoją ofertę w zależności od rosnącego zainteresowania. Na początku na pewno

należy poświęcić chwilę czasu na przeanalizowanie potrzeb naszych odbiorców. To mogą być rozmowy prowadzone z czytelnikami czy krótka ankieta, która pokaże nam, jakie tematy są im bliskie, jakie filmy chcieliby w bibliotece zobaczyć, o czym porozmawiać. Na podstawie tych badań możemy zaplanować konkretne działania odpowiadające na rzeczywiste zapotrzebowanie naszych czytelników.

W szkolnej bibliotece są dwie podstawowe grupy, które mogą być zainteresowane kinem: nauczyciele, którzy korzystają z filmu na lekcji, oraz uczniowie, którzy chcą rozwijać swoją pasję. Aby odpowiedzieć na potrzebę pedagogów, jedna z bibliotekarek stworzyła listę filmów ze swoich zbiorów. Konkretnie tytuły filmów połączyła z zagadnieniami wpisanymi do podstawy programowej – taką inspirację, udostępniła nauczycielom. Pojawiły się także pomysły zorganizowania krótkich szkoleń dla rad pedagogicznych. To bibliotekarz pełnił w nich rolę przewodnika po zasobach biblioteki. Przygotował także zestaw gotowych scenariuszy lekcji wychowawczych z wykorzystaniem konkretnych tytułów z bibliotecznych zbiorów. To był strzał w dziesiątkę. Wielu nauczycieli poszukuje takich rozwiązań, zwłaszcza na niezaplanowane wcześniej zastępstwa. O takim pomysle wykorzystywania filmów mówi Allena Moeller z Zespołu Szkół Energetycznych w Gdańsku: *Pracując w bibliotece, mam możliwość proponowania innym nauczycielom filmów z pakietu Filmoteka Szkolna. Sama zorganizowałam cykliczne pokazy filmów z pakietu Filmoteki Szkolnej – Lekcja wychowawcza z filmem – na które zapraszam wychowawców z uczniami, (...) po pokazie mamy krótką dyskusję na temat obejrzanego filmu. Przeszkody nie stanowi ograniczony czas spotkania: Ponieważ miałam do dyspozycji tylko 45 min., wybrałam parominutowe filmy, „Schody”, „Arkę”, „Siedem kobiet w różnym wieku” (...). Komentarz szkolnego pedagoga czy psychologa dodatkowo uprawomocni omawiane zagadnienia.*

Te proste działania mogą stać się początkiem większych przedsięwzięć podejmowanych zarówno w bibliotekach szkolnych, jak i publicznych i skierowanych do młodzieży. Bibliotekarz świetnie może spełnić się w roli koordynatora młodzieżowego projektu filmowego, w którym uczniowie oglądają i kręcą własne etiudy, dyskutują o filmach w ramach DKF-u, uczestniczą w festiwalach filmowych czy feriach z filmem, dniach kina i nocnych maratonach filmowych, tworzą gazetę, blog lub stronę o profilu filmowym, organizują cykle spotkań z ludźmi kina. Pomysłów na takie wydarzenia jest bardzo wiele. Inspiracji można szukać na portalach przeznaczonych zarówno dla bibliotekarzy: www.labib.pl, jak i nauczycieli: www.filmotekaszkolna.pl

Biblioteka w Okoninie

W Okoninie powstał Dyskusyjny Klub Filmowy, którego członkowie spotykają się w bibliotece, oglądają film i dyskutują o nim w każdy ostatni piątek miesiąca. Ten młody Klub zyskał akceptację społeczności oraz władz lokalnych, które zakupiły projektor i głośniki. Ponadto udało się uzyskać zgodę na zakup i stworzenie filmoteki, która teraz liczy już kilkanaście pozycji. Najbliższe miesiące na pewno przyniosą kolejne zakupy filmowe. Biblioteka myśli o zakupie parasola licencyjnego, pozwalającego na pełne, legalne prawa do wyświetleń.

Biblioteka Publiczna w Gródku

Działania zaczęły się od opracowania ankiety, która została przeprowadzona w gimnazjum. Z ankiety wynikało, ile osób chciałoby przychodzić na zajęcia i jaki gatunki filmu preferują. Następnym krokiem było opracowanie plakatu i rozwieszenie go w szkole. Zajęcia z filmem odbywają się raz w miesiącu, przychodzi na nie 12 osób. Gimnazjalistom spodobało się wspólne oglądanie filmu, poznali coś nowego, na kolejne projekcje czekają ze zniecierpliwieniem.

O filmie można nie tylko rozmawiać

Do zajęć z filmem należy się przygotować. Nawet najlepszy film nie zagwarantuje nam osiągnięcia celów edukacyjnych. Nie wystarczy bowiem puścić na dużym ekranie wybranego tytułu filmowego. Projekcja to dopiero początek naszej przygody z filmem, to co się stanie po niej, jest esencją naszej

pracy. Film wywołuje emocje, porusza czasami trudne tematy, jest dziełem sztuki samym w sobie, które warto poznać i przeanalizować, którego języka warto się nauczyć.

W klasycznym scenariuszu spotkania z filmem po każdej projekcji następuje dyskusja. Trzeba przygotować pytania i na bieżąco reagować na emocje płynące z sali. Można ją prowadzić w tradycyjny sposób, można wykorzystać różne dodatkowe metody (dyskusja sokratejska, za i przeciw, oksfordzka itp.) Taki stały schemat spotkań klubów dyskusyjnych może jednak po pewnym czasie znużyć i zmęczyć naszych uczestników. Warto sięgnąć po inne metody i ćwiczenia aktywizujące i integrujące grupę. W internecie dostępnych jest wiele podręczników dla trenerów i animatorów. Warto z nich twórczo korzystać modyfikując metody i dostosowując zarówno do tematu jak i grupy.

Oto kilka przykładów ciekawych ćwiczeń, które możesz zastosować na zajęciach z filmem:

- **Projekcja ukierunkowana:** przed filmem rozdaj uczestnikom karty pracy z pytaniami. Mogą spróbować je uzupełnić od razu, a później po projekcji sprawdzić swoje odpowiedzi. Mogą także szukać odpowiedzi w trakcie oglądania. Dobrze sprawdza się w tej metodzie praca w parach, kiedy uczestnicy spotkania mogą ze sobą swobodnie rozmawiać, uzgadniając wspólną odpowiedź.
- **Projekcja programowa:** podziel film na fragmenty, które dotyczą kolejnych zagadnień. Do każdego z fragmentów przygotuj pytania. Pokazuj film etapami, po każdym etapie omawiając z uczestnikami spotkania kolejny temat. Ta metoda dobrze sprawdza się w pracy z młodszymi dziećmi, którym łatwiej się wówczas skupić i podążać za pytaniami prowadzącego.
- **Etiuda:** po projekcji filmu zadaj uczestnikom samodzielną pracę z kamerą. Ich zadaniem będzie przygotowanie krótkiej (1–5 minut) etiudy nakręconej telefonem komórkowym inspirowanej tematem filmu. To będzie bardzo osobisty komentarz do problemu poruszanego w filmie, wariacja na temat bądź twórcza artystyczna autorska wypowiedź. To ćwiczenie nie tylko da możliwość rozwoju kreatywności, lecz także przybliży uczestnikom język filmu i prawa nim rządzące.
- **Widerecenzja:** innym ćwiczeniem po zakończonej projekcji filmowej może być przygotowanie własnej wideorecenzji. Poproś uczestników, aby nagrali swój aktorski komentarz do filmu, siadając przed kamerą telefonu komórkowego czy komputera. To bardzo dobre ćwiczenie, które pozwala krytycznie analizować własne wypowiedzi.

- **Inne zakończenie:** odtwórz film do momentu kulminacyjnego. Potem zatrzymaj taśmę i poproś uczestników o wymyślenie ciągu dalszego historii. Mogą napisać dalszy scenariusz lub opowiedzieć o nim w parach lub na forum. To ćwiczenie rozbudzi ich kreatywność uświadomi także, co wpływa na nasz los i los bohaterów filmowych, jak przypadek lub drobne wydarzenie może zmienić bieg historii. Możecie przeanalizować także pobudki, jakimi kierowali się autorzy zaproponowanych rozwiązań.
- **Animacja:** zaproś uczestników do stworzenia własnej króciutkiej (kilkusekundowej) animacji. Potrzebny będzie jedynie aparat cyfrowy i darmowy program do montażu filmu. Animować możecie praktycznie wszystko od rysunków, wycinanek, wydzieranek do przedmiotów codziennego użytku czy ludzi. Trzeba jedynie pamiętać, że aby uzyskać wrażenie ruchu w 30-sekundowym filmiku, trzeba wykonać przynajmniej 100 zdjęć animowanego przedmiotu.
- **Pisanie własnych dialogów do filmu:** zaproponuj uczestnikom zabawę w wymyślanie własnych dialogów do puszcanych fragmentów filmów z wyciszoną ścieżką dźwiękową. Możecie sprawdzać, jak zmienia się odbiór filmu w zależności jaką muzykę i jakie słowa umieścicie w tle ukazujących się obrazów filmowych. To ciekawe ćwiczenie przybliżające język filmowy i zasady nim rządzące.
- **Teatr forum:** film może być także pretekstem do odgrywania scenek. Możecie zabawić się w teatr forum, w którym aktorzy wcielają się w role bohaterów filmowych. Publiczność jednak może interweniować w trakcie spektaklu, zmieniając tok wydarzeń i ingerując w losy bohaterów. Każdorazowa interwencja powinna zostać uzasadniona i omówiona. Daje to możliwość zbadania psychologicznych uwarunkowań działań bohaterów filmowych.
- **Żywy obraz i żywa rzeźba:** punktem wyjścia może być obejrany materiał filmowy przedstawiający określone wydarzenia. Wraz z grupą odtwarzamy obraz, w którym stajemy się uczestnikami tych wydarzeń. Po „ustawieniu” analizujemy nasze uczucia, emocje, które wywołał w nas obraz i odwołujemy się do treści filmu.

O prawie autorskim słów kilka

Ważnym elementem przygotowania do działań z filmem w bibliotece jest zapoznanie się z elementami prawa autorskiego. Znane są przypadki kłopotów, jakich nabawili się bibliotekarze promujący np. na swoich stronach internetowych nocne maratony filmowe, w czasie których publicznie prezentowali filmy, nie zapłaciwszy odpowiedniej kwoty za tantiemy dystrybutorom posiadającym prawa majątkowe do filmów. W sieci działają wyspecjalizowane firmy śledzące instytucje łamiące prawa autorskie, które ubiegają się później o wysokie odszkodowania. Takie

sytuacje powodują ogromny stres i zniechęcają do podejmowania dalszych działań w bibliotece związanych z edukacją filmową. Unikniemy ich jednak stosując się do przepisów prawa. Dokładne wskazówki i ciekawe artykuły znajdziemy na stronie Legalnakultura.pl – kampanii społecznej promującej legalne źródła kultury.

Warto zapoznać się także z ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 4 lutego 1994 r. (Dz.U. z 1994 r. nr 24, poz. 83), w której znaczące zmiany wprowadziła ustawa z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2004 r. nr 91, poz. 869), która dostępna jest w internecie. Ważnym elementem prawa autorskiego jest dozwolony użytek (art. 23,27,28,29) – czyli ograniczenie autorskich praw majątkowych, dzięki któremu mamy możliwość korzystania z utworu bez zgody właściciela tych praw. Dzięki dozwolonemu użytkowi osobistemu możemy np. pożyczyć książkę koleżance, lub obejrzeć film na DVD w gronie przyjaciół. Dzięki dozwolonemu użytkowi publicznemu instytucje o charakterze edukacyjnym mogą korzystać z utworów w celach edukacyjnych, ale pod pewnymi warunkami...

Co konkretnie możemy zrobić z filmem w bibliotece?

- Pokazywać fragmenty filmów na zajęciach w bibliotece o charakterze edukacyjnym,
- wypożyczać zakupione przez bibliotekę filmy uczestnikom zajęć/czytelnikom,
- przygotowywać materiały filmowe złożone z fragmentów filmów dla uczestników zajęć.

Czego nam nie wolno?

- Prezentować filmu publicznie (pokazy publiczne, festiwale, przeglądy itp.),
- publikować treści edukacyjnych wykorzystujących fragmenty filmowe – np. w internecie. W takich przypadkach należy zgłosić się do właściciela praw majątkowych utworu i uzyskać licencję.

W celu uzyskania stosownej licencji wystarczy zwrócić się do właściwej polskiej organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi. W przypadku filmów będzie to Stowarzyszenie Filmowców Polskich (w zakresie praw autorskich do utworów audiowizualnych) oraz Związek Producentów Audio-Video (w zakresie praw pokrewnych do wideogramów).

Pamiętajmy jednak, że znacznie większe prawa do korzystania z filmu mają nauczyciele (także nauczyciele bibliotekarze). *Korzystanie przez nauczyciela z majątkowych praw autorskich do utworu audiowizualnego (filmu) poprzez jego publiczne wyświetlenie swoim uczniom może zostać zakwalifikowane jako użycie w ramach dozwolonego użytku publicznego (art. 27 upapp). Pod warunkiem, że nauczyciel działa w imieniu szkoły (lub innej placówki dydaktycznej lub naukowej), a celem wyświetlenia będzie nauczanie (dydaktyka) bądź ewentualnie prowadzenie badań (np. analizy naukowej danego filmu). Wówczas nauczyciel może dokonać wyświetlenia takiego filmu w dowolnym miejscu – także w wynajętej na ten cel sali kinowej czy biblioteki* (źródło: <http://legalnakultura.pl/pl/prawo-w-kulturze/zapytaj-prawnika/film/81,zamkniety-pokaz-filmu>, online, dostęp dn. 5.07.2015).

Skąd czerpać inspiracje

Filmotekaszkolna.pl

Portal Filmoteki Szkolnej z bogatą bazą ponad 100 polskich filmów dostępnych online dla nauczycieli szkół ponadpodstawowych oraz materiałów filmoznawczych i narzędzi edukacyjnych.

Akademiapolskiegofilmu.pl

Akademia Polskiego Filmu to dwuletni kurs historii polskiego filmu fabularnego na poziomie akademickim. Akademia powstała z inicjatywy i środków Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej.

Projekcje.pl

Serwis kierowany do rodziców i wychowawców, którzy chcą wykorzystywać film jako narzędzie wsparcia i edukacji dzieci. Znaleźć tu można artykuły poświęcone pracy z filmem, wywiady z ekspertami oraz wyszukiwarkę filmów dla dzieci i młodzieży. Filmy uporządkowane są według kategorii wiekowych oraz tematu. Dodatkowo każdy opis wzbogacają propozycje pytań i zadań do wykorzystania podczas zajęć w szkole czy dyskusji z rodziną w domu.

EdukacjaFilmowa.pl

To portal powstały z myślą o kinomanach i osobach zainteresowanych edukacją filmową.

Artmuseum.pl/pl/filmoteka

Filmoteka Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie to projekt cyfryzacji oraz udostępniania wybitnych filmów tworzonych przez artystów polskich z pola sztuk wizualnych w XX w. i na początku XXI w. Filmoteka to również projekt badawczy i edukacyjny poświęcony medialnemu wymiarowi

sztuki polskiej. Oprócz stworzenia miejsca archiwizacji filmów Muzeum upublicznia je w internecie w celach edukacyjnych i promocyjnych, działając w imieniu artystów oraz kierując się zasadą wolnego dostępu do wiedzy.

Filmpolski.pl

Film polski to największa internetowa baza filmu polskiego. Opis filmów fabularnych, dokumentalnych, krótkometrażowych, animowanych i spektakli teatru tv. W serwisie znajdują się także szczegółowe biogramy twórców polskiego kina (przedstawiciele wszystkich zawodów filmowych) i ich filmografie. Częścią serwisu jest „Kalendarium” i dział „Film w prasie polskiej” będący filmową bibliografią zawartości wybranych czasopism polskich.

Polskaszkolafilmowa.pl

Nowoczesny serwis internetowy, z którego dowiesz się wszystkiego o Polskiej Szkole Filmowej. Strona została wzbogacona o internetową wypożyczalnię filmów (wypożycz film za 5zł!).

Filmoteka.fn.org.pl

Fototeka to serwis prezentujący zasoby fotograficzne Filmoteki Narodowej związane tematycznie z historią filmu polskiego (filmy, ludzie, wydarzenia itp.).

Tvp.pl/filmoteka

Strona Telewizji Polskiej, na której prezentowane są wartościowe filmy dostępne online.

Culture.pl

Bardzo ciekawy serwis kulturalny, bogaty w materiały merytoryczne, artykuły i eseje filmoznawców i najlepszych krytyków filmowych.

Planete.pl

Oficjalny serwis kanału PLANETE. Planete to niebanalne dokumenty o dawnych cywilizacjach i współczesnych społeczeństwach, podróże, przyroda, rozwój nauki, medycyny i techniki. Tematyka filmów: społeczeństwo, etnografia, historia i kultura; filmy popularnonaukowe, przyrodnicze oraz krajoznawcze.

Legalnakultura.pl

Strona promująca korzystanie z legalnych źródeł kultury. Znajdują się na niej materiały edukacyjne oraz porady prawne.

